

Traviatos Marijos žemėje

„Traviatų“ premjeros vakaras. Žiūrovai vos telpa Menų spaustuvės juodojoje salėje. Žinoma, NOA festivalio uždarymas, žinoma, premjera, tačiau ir iš nuogirdų, pasiekusių nemandagesnio (t. y. svetimų pokalbių klausytis linkusio) prašalaičio ausis, ir iš ore tvyrančios kone revoliucingos atmosferos susipranti, kad ne tik apie uždarymą, ne tik apie įprastinį premjeros jaudulį visa tai.

Apie naujus vėjus, apie drąsą, galų gale – apie kontroversiją. Apie temą, kurios atžvilgiu mūsų šalyje taip tylu, kad kartais susidaro įspūdis, jog ji ir neegzistuoja, apie seksualinio darbo industriją. „Traviatos“, žinoma, referuoja į garsųjį Giuseppe Verdi kūrinį apie jaunos Paryžiaus kurtizanės Violetos ir bajoro Alfredo meilę. Anot šios operos kūrybinės komandos, „Traviatą“ esame linkę romantizuoti ir per daug nesusimąstydami sieti su Naujaisiais metais ir skambiomis šampano taurėmis. Esą dažnai nepagalvojame, o kas yra ta *traviata* (artimiausias šio itališko žodžio lietuviškas atitikmuo, matyt, būtų *paklydėlė*), kokia yra tokių *traviatų* gyvenimo realybė, o visų įdomiausia – kuo ir kaip *traviatos* gyvena Lietuvoje. Kadangi apie čia dirbančius seksualinio darbo industrijos atstovus žinome labai mažai arba nežinome nieko, ambicija papasakoti jų istorijas, parodyti jų džiaugsmus ir vargus atrodo kaip sudėtingas, tačiau labai įdomus ir reikalingas darbas. Kitas klausimas – kaip toks kompleksiškas ir kupinas įvairių niuansų uždavinys sprendžiamas.

Lyg ir deklaruojama, kad pagrindiniais operos herojais čia ir tampa patys seksualinio darbo industrijos atstovai, pasakojantys apie savo darbo užkulius. Operoje girdime garso įrašus iš kūrybinės komandos darytų interviu su labai skirtingais žmonėmis, dirbančiais tokį darbą arba besinaudojančiais šios industrijos paslaugomis. Žmonės tokie įvairūs, jog taip trumpai susidūrus su jų istorijomis susidaro įspūdis, kad vienintelis jų bendras vardiklis ir yra pasirinkto darbo pobūdis, priklausymas šiai bendruomenei, atsiduriančiai kažkur mūsų visuomenės paribiuose. Girdime jauną homoseksualų vyrą, teikiančią seksualines paslaugas už pinigus ir teigiantį, kad jaučiasi esąs laisvas ir tai jam svarbiausia. Girdime ir moterį, dirbančią prostitute stoties rajone tam, kad galėtų įsigyti narkotikų. Italas masažistas, kurio masažai kartais baigiasi „laiminga pabaiga“, ekspresyviai pasakoja apie įvairias kurioziškas situacijas, nutinkančias darbe, ir jo beklausydama publika prapliumpa juokais. Vyras, aktyviai besinaudojantis seksualinės industrijos darbuotojų paslaugomis, atskleidžia dar vieną temą – seksualinį nesuderinamumą santuokoje. Jauna, eksperimentuoti mėgstanti pora dalijasi savo seksualiniais nuotykiams ir pasakoja, kaip vienas jų juodu pastūmėjo tokio darbo link. Kiekvienas iš operos herojų – atskiras pasaulis, kupinas skirtingų patirčių, įspūdžių, lūkesčių ir svajonių.

Vis dėlto visus juos, tokius skirtingus, operoje „Traviatos“ nusprendžiama sprauti į tą patį rėmelį. Visų istorijos įvaizdinamos taip pat – slogiai, demoralizuojančiai, tarsi užjaučiamai tapšnojančios per petį su gailesčio kupina globėjiška mina. Be kita ko, vaizdas, kurį matome scenoje, muzika, kurią girdime klausydamiesi herojų istorijų, – visa tai labai dramatiška. Prieš išgirdami bet kokį tikrą liudijimą, regime jau sukurtą vaizdą, kuris iš anksto užduoda toną, kaip šių istorijų klausysimės, kaip jas išgirsime. Vaizdą čia kuria keli dedamieji ir norėję pradėti nuo aktorės Modestos Jakeliūnaitės kuriamo bevardžio, beveidžio, nebylaus personažo, kuris mus lydi visos operos metu. Nuo pat pradžių personažas dėvi kaukę, dažnai ją čiupinėja, sukioja, galiausiai nusiima vien tam, kad netrukus vėl užsidėtų. Ši beveidė, bevardė persona nepratardama nė žodžio šoka čia pat, scenos kampe, jai griežiančiam violančelininkų ansamblui, kurio visi nariai vyrai. Be šios reikšmingos detalės, yra ir kitų leidžiančių mums suprasti, kad tai apie vargšėlę užguitą striptizo šokėją, o gal prostitutę, na, koks gi čia skirtumas – džiaugsmas ir

vargai juk tie patys. Ir tam tikri sugestyvūs šokio judesiai, negrabiai pasiskolinti iš striptizo (kojos, kojos, kojos ore!), ir aukštakulniai, ir apatiniai drabužiai, galų gale autentiškai vaizduojami, matyt, sąžinės priekaištai – grakštus susisukimas į kokoną apglėbus save, suprask – dvasinė kančia.

Bežiūrint į šią sutrikusią, deformuotą, kampuotais judesiais baugščiai scenoje judančią būtybę, į galvą ateina vienintelis žodis – žmogysta. Tikrai ne žmogus. Ką gi, belieka pastebėti, kad seksualinio darbo industrijos atstovai gana dažnai visuomenės nėra laikomi žmonėmis arba bent jau ne lygiaverčiais žmonėmis. Tačiau stebint M. Jakeliūnaitės kuriamą personažą neapleidžia jausmas, kad tai ne apie visuomenės požiūrį, o veikia apie bandymą įsiskverbti į istorijos personažų vidinį pasaulį ir nuspėti slapčiausias mintis. Dažnai toks užmojis verčia išgyventi kognityvinį disonansą, pavyzdžiui, klausantis liudijimų tų žmonių, kuriems jų darbas patinka, kurie jaučiasi laisvi ir laimingi, kurie mano, kad jų kuriama erotinė atmosfera gali būti labai galinga ir iš esmės reikalinga. Kai kuriose istorijose nebuvo nieko, kas indikuotų dvasinę kančią, bet, regisi, kad toji dvasinė kančia šio kūrinio kontekste buvo suvokiama kaip tokio darbo neišvengiamybė ir todėl primesta visiems liudijimams, net jeigu jų turinys bylojo radikaliai priešingus dalykus.

Kita vertus, operoje yra vietų, kur personažas, kurį matome scenoje, dera su tikrojo herojaus ar herojės istorija, kurią girdime. Yra liūdnu istorijų, yra liūdnu momentų neutraliose ar net linksmose istorijose, yra tragedijų. Yra herojų, kuriems tokio pobūdžio darbas visai nepatinka ir kurie pasirinko jį dirbti nesugalvoję kitos išeities ar pastūmėti priklausomybių. Yra herojų, kurie dirbdami šį darbą turėjo peržengti ribas, kurių peržengti jie nenorėjo. Yra herojų, kurie jaučiasi labai blogai. Tokių žmonių liudijimai ne tik leidžia, bet ir įpareigoja kalbėti apie dvasinę kančią, tačiau net ir tokiu atveju kyla klausimas apie M. Jakeliūnaitės kuriamo personažo, choreografijos ir scenografijos perdėtą iliustratyvumą, kartais balansuojantį ant primityvumo ribos.

Kalbant apie scenografiją, derėtų paminėti tai, kad ji irgi suponuoja kažin kokią bejėgystę ir dvasinį sumišimą. Iš keturių baltų sienų konstruojama scena šiaip jau regėtusi esanti klaustrofobiška, tačiau čia ant baltų sienų projektuojami neramios jūros, nevaldomų vandens purslų, audros metu trykstančių bangų vaizdai klaustrofobijai suteikia ir chaoso, radikalaus kontrolės netekimo, absoliutaus sumišimo ir izoliacijos reikšmes. Visa tai santykiyje su beveidžiu personažu ir dramatiška violančelių muzika vėl gi persiskaito kaip tam tikra prielaida, daroma apie operos herojų, kurių liudijimus girdime, dvasinius išgyvenimus.

Violončelininkų ansamblis „Cello club“ puikiai dera prie kuriamo vaizdo. Muzika itin jautri, emocionali ir dramatiška, primenanti filmo garso takelį. Svarbiausia – labai paveiki, jautresnis žiūrovas net ir ašarą galėjo išspausti, ir jeigu kam taip nutiko, drįsčiau teigti, kad be talentingųjų violončelininkų indėlio, matyt, akys būtų likusios sausos. Atsvarą ir šioki toki atokvėpį teikė Noros Petročenko ir Edgardo Davidovičiaus meistriškai atliekami operiniai duetai. Labai gaila, tačiau jie nebuvo atliekami gyvai, scenoje girdėjome įrašus. Be itin profesionalaus atlikimo, žiūrovai mėdavosi ir libretu – šypseną kėlusiomis savotiškais dialogų tarp sekso paslaugų teikėjų ir pirkėjų interpretacijomis. Tarp apdainuotų įvairių kurioziškų situacijų ir seksas ant kopėčių, ir sodo nykštukai, ir bandymai atkurti sadomazochistinių santykių dinamiką, ir seksualinio žodyno vertiniai iš anglų kalbos jau vien dėl savo neįprastumo tokiame kontekste lietuvių kalbos vartosenoje kelė juoką.

Po premjeros operos kūrėjai sulaukė klausimų, kaip jie žiūri į tai, kad kartais spektaklio metu žmonės juokėsi. Man atrodo, kad tai labai iškalbingas klausimas, mat susidaro įspūdis, prie kurio, deja, prisideda ir šis kūrinys, kad Lietuvoje kalbant apie seksualinio darbo industriją

galima tik verkti. Verkti, užjausti, baisėtis, gailėti. Galima daryti viską, išskyrus vieną – bandyti suprasti. Iš tiesų gana ironiškai atrodė paskutinė operos scena, kai stebėdami ant žemės susigūžusią vargšę vienišą *žmogystą*, girdėjome dainą, iškalbingai skelbiančią „aš – žmogus“. Per kiek daugiau nei valandą scenoje, regis, nebuvo padaryta nieko, kas bent kiek atskleistų tą žmogiškumą. Iš galios pozicijos ateinanti paternalizuojanti ir, jei atvirai, gana melodramiška empatija nėra apie žmogiškumą.

Kad ir kaip būtų, kūrybinę komandą sveikinu pradėjus diskusiją. Po premjeros dar ilgai netilo kalbos. Vieni stebėjosi, kodėl premjeroje nepasirodė nei vienas iš kalbintų herojų, kiti užtikrintai teigė, kad *tokiems* kultūriniuose renginiuose ir ne vieta. Na, o man atrodo, kad Lietuvos *traviatoms* dar teks palaukti, kol kažkas papasakos jų istorijas tokias, kokios jos iš tikrųjų yra – linksmos, liūdnos, džiugios, tragiškos, graudžios ir juokingos – visokios. Kompleksiškos ir kupinos niuansų – matyt, kaip ir visos pasaulio istorijos.